

Richard Stites 1931–2010

Washingtonin Georgetownin yliopiston professori Richard Stites kuoli Helsingissä 7.3.2010. Hän oli syntynyt 3. joulukuuta 1931 Philadelphiassa. Maisterin tutkinnon hän suoritti Euroopan historiasta George Washingtonin yliopistossa ja sai ensimmäisen virkansa Lycoming Collegesta Pennsylvaniasta vuonna 1959 sillä edellytyksellä, että erikoistuisi Venäjän historiaan. Tällä alueella hän väitteli tohtoriksi Harvardista vuonna 1968 ja valtaosa hänen laajasta tuotannostaan käsittelee juuri Venäjää. Georgetownin yliopiston historian professorina hän toimi vuodesta 1977 lähtien aina kuolemaansa saakka.

Richard Stites oli Venäjän kulttuurihistorian tutkimuksen suuria nimiä, epäilemättä yksi lännen merkittävimmistä tällä alueella. Hänen töittensä vaikutus ulottuu myös historiatieteen ulkopuolelle ja koskettaa laajasti koko nykyaikaisen Venäjän tutkimuksen kenttää. Suomalaiselle alan tutkimukselle hän ei ollut ainoastaan esikuva ja elävä klassikko. Meillä oli ilo tuntea Richard myös ihmisenä. Hän työskenteli Suomessa ainakin osan vuotta aina kuusikymmentäluvulta lähtien.

Richard Stites oli oman tiensä kulkija, mutta samalla hän oli niitä tutkijoita, joiden jäljessä riittää vaeltajia. Venäjän naisliike, utopiat ja neuvostoliittolainen populaarikulttuuri

ovat laajoja teemoja, joissa Richard Stitesin teosten tuntemus on aivan olennaista. Hänen tutkimuksensa Venäjän naisliikkeistä avasi peräti uuden tieteellisen mantereen, kuten *New York Timesin* nekrologi luonnehtii. Erityistä ei ollut yksin teema, vaan myös näkökulma. Stites ei tutkinut naisliikettä niinkään ideana ja aatteena kuin eetoksena, erityisenä kulttuurina ja elämisen tapana. *The Women's Liberation Movement in Russia: Feminism, Nihilism and Bolshevism* oli vankka läpimurto tutkimuksen ehdottomaan eturiviin. Stitesin otteelle oli tyypillistä juuri kyky löytää tutkimattomia maastoja ja kirjoittaa niistä siinä määrin elävästi ja koskettavasti, että muutkin alkoivat oivaltaa aiheen lumouksen. Hänen kirjansa olivat aina tapauksia ja jokseenkin jokainen kirja sai vähintään yhden palkinnon vuoden parhaana omalla alallaan.

Kenties pysyvin merkitys Richard Stitesin tuotannossa on vuonna 1989 ilmestyneellä teoksella venäläisistä utopioista. *Revolutionary Dreams. Utopian Vision and Social Experiment in Russian Revolution* on todellinen suursaavutus, jolla on merkitystä paitsi Venäjän tutkimukselle myös koko modernille yhteiskunnalliselle sivistykselle. Stites osoittaa perinpohjaisesti, että utopiat eivät liittyneet Venäjällä vain bolševikkeihin

tai työväenliikkeeseen ylipäätään. Visioita toisenlaisen maailman mahdollisuudesta luotiin niin hovissa kuin rahvaan tölleissäkin. Haaveet elivät uskonnollisissa fantasioissa ja rituaaleissa, henkilökohtaisissa elämäkokemuksissa, mystisissä visioissa ja lopulta myös poliittisissa ohjelmissa ja hallinnollisissa käytännöissä. Stitesin käsittelemät ilmiöt eivät ole vain poliittisia dokumentteja, vaan ulottuvat arkkitehtuurista ja musiikista aina sotilaallisiin paraateihin ja uskonnollisiin toimituksiin. Samalla teosta jäsentävät käsitteet luovat parhaimmillaan dramaattisia intellektuaalisia haasteita. Esimerkiksi hallitsevan aristokratian panegyrisen utopian kuvaus on aivan välttämätöntä luettavaa kaikille niille, jotka tänään keskustelevat venäläisen modernisaation erityisyydestä. Mutta sitäköön ei voi ymmärtää kokonaisuudesta irrotettuna. Menetelmällisesti teos nostaa kulttuuriset koodit hienolla tavalla vuorovaikutukseen poliittisten ja taloudellisten rakenteiden kanssa.

Richard Stitesin työn jälkeen kulttuurin ja taiteen muodot ovat vahvasti Venäjän historian tutkimuksen valtavirrassa. Kulttuurin tutkimuksen ja yhteiskuntatieteiden kentässä käydään usein kamppailuja, joita halutaan luonnehtia erilaisina käänteinä (sosiaalishistoriallinen, kulttuurinen, kielellinen, postmoderni, pragmatistinen, jne.). Viime vuonna *Kritika*-lehdelle antamassaan haastattelussa Richard Stites toteaa, ettei hän perusta paljoakaan näistä käänteistä. Pikemminkin erilaiset lähestymistavat tulisi nähdä toisiansa täydentävinä ja rikastavina. Richard Stitesin ei tarvinnut etsiä oikotietä paradigma- tai disiplinikamppailuista. Tohtoriopiskelijoilleen professori Stites korosti, että historioitsijan täytyy olla arkeologi (kaivaudu lähteisiin!), rabbi (älä väsy tulkitsemasta uudelleen), tuomari (punnitse puolueettomasti) ja runoilija (kirjoita intohimoisesti, hio ja korjaa).

Perehtyessään venäläiseen populaarikulttuuriin Stites itse oli kaikkea tätä. Samalla hän heittäytyi innolla niin elokuvien, sirkusten, populaarimusiikin kuin tanssin, teatterin ja television maailmaan.

Niin perin juurin kuin Richard Stites olikin paneutunut Venäjään, tuo maa oli aina hänelle myös osa Eurooppaa. Ennen kuolemaansa hän ehti saada valmiiksi teoksen *The Four Horsemen*, joka käsittelee neljää eurooppalaista vallankumousta 1820-luvulla: Espanjaa, Napolia, Kreikkaa ja Venäjää.

Richard Stites edusti akateemista elämämuotoa valovoimaisessa muodossa. Hän onnistui yhdistämään kurinalaisen ja kunnianhimoisen intellektuaalisen työskentelyn rikkaaseen sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja elämäniloiseen meininkiin. Vaisuun seminaarisakkiin saattoi yhtäkkiä ilmaantua mies, joka esitteli itsensä: ”Hello, I am Marlon Brando”. Hetken aikaa ainakin seurueen naiset uskoivat, että näin saattoi ollakin. Richardilta eivät koskaan anekdootit loppuneet: ”How do you know that Bill Clinton is lying? ... His lips are moving.” Mutta sitten Richard lisäsi itselleen tyypillisesti: ”I love that guy”.

Paremmiin kuin kenties kukaan toinen Richard Stites ymmärsi Helsingin yliopiston kirjaston slaavilaisen kokoelman merkityksen. Hänen ympärilleen kokoontui sinne vuosien mittaan erilaisia intellektuaalisia piirejä, joiden keskeinen henkilö Richard oli. Suomalaisen Venäjän tutkimuksen kansainvälisten yhteyksien luomisessa Richard Stites oli tärkeimpiä avainhenkilöitä. Hän oli Helsingin yliopiston kunniatohtori ja Aleksanteri-instituutin kansainvälisen neuvottelukunnan jäsen alusta lähtien. Richard on haudattu Helsingin vanhalle ortodoksiselle hautausmaalle Lapinlahteen. Lähellä meitä, edelleenkin.

Markku Kivinen